

VĚRA HRDLIČKOVÁ

## K POČÁTKŮM ROZVOJE A UPEVNĚNÍ JZD NA OKRESE VYŠKOV

Plnění generální linie výstavby socialismu v Československu předpokládalo mimo jiné prosadit socialistické výrobní vztahy na vesnici a převést individuálně hospodařící rolníky k socialistické velkovýrobě prostřednictvím budování jednotných zemědělských družstev. Tento proces, vycházející ze základních zásad Leninova družstevního plánu, se realizoval v různorodých podmínkách jednotlivých krajů a okresů naší republiky, a proto měl v každém konkrétním regionu svou neopakovatelnou podobu, zachovávaje si při tom obecné společné rysy, které byly dány jednotnou linií KSČ v zemědělské politice.

V tomto příspěvku chceme přiblížit alespoň některé problémy tohoto složitého procesu na okrese Vyškov<sup>1</sup> v době první pětiletky.

Okres Vyškov byl v uvedeném období jedním z typicky zemědělských okresů Brněnského kraje. Vyznačoval se velmi příznivými přírodními podmínkami pro rozvoj zemědělské výroby, jež však měla v důsledku značné roztržitosti půdního fondu silně malovýrobní charakter. Plných 66,7 % všech zemědělských závodů na okrese tvořila nesoběstačná hospodářství do 2 ha půdy.<sup>2</sup> Majitelé těchto závodů, tzv. kovorolníci, nacházející základní zdroj obživy v průmyslu, tvořili tedy nejpočetnější sociální skupinu na vyškovské vesnici. Touto skutečností lze také vysvětlit zdánlivě paradoxní situaci, že na převážně zemědělském okrese nacházelo 49 % obyvatelstva hlavní zaměstnání v průmyslu. Ovšem na Vyškovsku sa-

---

<sup>1</sup> Jedná se o region vzniklý po územní reorganizaci z 1. 2. 1949, který v této podobě existoval až do roku 1960. Zahrnoval 50 obcí, v nichž žilo 44 846 obyvatel. Viz údaje SÚA Praha, zemědělsko-lesnické oddělení, fond Kartotéky a evidence JZD 46/413.

<sup>2</sup> Maloročníkům s výměrou zemědělských závodů od 2 do 5 ha patřilo 14,9 % všech závodů, středních hospodářství do 20 ha bylo 18 %, řada z těchto závodů však patřila i vesnické buržoazii. Skutečně velkých závodů nad 20 ha bylo na okrese pouze 34 (= 0,4 %) a zdaleka ne všechny byly před zahájením kolektivizace v soukromých rukou. Údaje vypočteny podle Hospodářského výkazu zemědělství za rok 1948, OA Vyškov, V 5, 465/347.

mém bylo průmyslu málo, proto většina dělníků za prací dojížděla do průmyslových měst mimo okres. Tato roztržitost dělnické třídy se odrazila v jejím tradičně menším politickém vlivu na Vyškovsku, což také ztěžovalo činnost KSČ.

Okres Vyškov patřil k vnitrozemským, starousedlickým okresům, avšak jednou z jeho zvláštností byla existence tzv. výšovského německého ostrůvku, který byl po odsunu Němců znovu osídlen českým obyvatelstvem. Proto se tu vedle tradičních sociálních skupin zemědělského obyvatelstva setkáváme i se skupinou tzv. nových středních rolníků, která vznikla v důsledku realizace první etapy poválečné pozemkové reformy.<sup>3</sup>

Proces přechodu individuálně hospodařících rolníků ke společnému družstevnímu hospodaření se na okrese Vyškov vyznačoval silně nerovnoměrným průběhem. I když tato nerovnoměrnost byla příznačná pro kolektivizaci v celostátním měřítku, na Vyškovsku se projevovala mnohem výrazněji. Období, kdy tempo kolektivizace tu bylo daleko rychlejší než v celostátním průměru, se střídala s naprostou stagnací poznamenanou krizovými jevy. Z charakteru Vyšovska jako okresu vnitrozemského vyplývala tendence k pomalejšímu přechodu rolníků na socialistický způsob hospodaření, protože politická situace tu byla daleko složitější než v pohraničí. Z nově osídleného výšovského ostrůvku zároveň přicházely impulsy k urychlení tohoto procesu, neboť těžké ekonomické podmínky v těchto obcích tlačily osídlence k zakládání družstev. Avšak rozhodující vliv na zakládání a rozvoj JZD měla mimořádně aktivní práce komunistů v době masových kampaní za plnění stranických a vládních usnesení k zemědělské politice, kdy proces združstevňování na okrese Vyškov učinil vždy velký skok kupředu.

První z těchto kampaní byla spojena s realizací únorového zasedání ÚV KSČ v roce 1950 a jejím výsledkem bylo nejen rychlé zakládání JZD, ale především masový přechod družstev od nevýrobní k výrobní činnosti, ke společnému hospodaření a rozorávání mezí.

Na okrese Vyškov bylo v tomto období dosaženo značných úspěchů co do počtu založených JZD a přípravných výborů. Koncem roku 1950 měl okres 28 JZD, tedy v 56 % všech obcí se rolníci rozhodli pro nové pojetí družstevní myšlenky, nepočítáme-li v to 15 přípravných výborů JZD, které zde ještě existovaly. V Brněnském kraji tehdy bylo celkem 344 JZD,<sup>4</sup> z celkového počtu 947 obcí byla tedy JZD založena v 36 % obcí. Zatímco v celém Československu byla na sklonku roku 1950 JZD s rozoranými mezemi ve 25 % všech obcí, na okrese Vyškov rozoralo meze 20 JZD, tedy ve 40 % obcí byla již družstva se společnou rostlinnou výrobou.<sup>5</sup> Těchto 20 JZD obhospodařovalo 8144,31 ha zemědělské půdy (z toho 7311,2 ha půdy orné), což bylo zhruba 33 % veškeré zemědělské půdy na okrese.

<sup>3</sup> Šlo o tyto obce: Čechyně, Hlubočany, Komořany, Kučerov, Lysovice, Rostěnice, Zvonovice.

<sup>4</sup> L. Slezák, *Združstevnění vesnice*, Brno 1981, str. 47.

<sup>5</sup> Byla to tato JZD: Boškůvky, Čechyně, Dědice, Dětkovice, Drysice, Hlubočany, Chvalkovice, Ivanovice na Hané, Ježkovice, Komořany, Luleč, Lysovice, Medlovice, Moravské Prusy, Olšany, Pustiměř, Radslavice, Švábenice, Zvonovice (přijalo 22. 9. 1950 provozní řád III. typu), Zeleč.

Na počátek združstevňování to bylo procento značně vysoké a velký byl i počet členů — 2835. Na jedno JZD připadalo průměrně 407,2 ha zemědělské půdy a 142 členů. Co se týče sociálního rozvrstvení členů těchto JZD, pak nám k přehledu poslouží následující tabulka:<sup>6</sup>

Výměra zem. závodů	počet členů	% členů
bezzemci	799	28,18
do 2 ha	1 173	41,37
2—5 ha	395	13,93
5—10 ha	336	11,85
10—15 ha	113	3,98
nad 15 ha	19	0,67

Z tabulky je zřejmé, že v JZD byly zastoupeny všechny vrstvy venkovského obyvatelstva i dělníci. Na základě těchto údajů můžeme směle konstatovat, že na okrese šlo do konce roku 1950 o skutečně hromadný vstup rolníků do JZD. Nejvyšší procento členů představovali v této fázi kovo-rolníci, kterých byla také na vyškovské vesnici drtivá početní převaha. Do JZD však vstupovali vedle maloroelníků i střední rolníci, a jak je z tabulky patrné, pronikli tam i vesniční boháči, které na Vyškovsku nezdřídka nalézáme i ve skupině od 10 do 15 ha, zvláště pokud provozovali ještě nějakou živnost, což bylo častým jevem.

Vzhledem k tomu, že Vyškov patřil k okresům vnitrozemským, kde pro združstevňování byly méně příznivé podmínky než v pohraničí, jsou dosažené výsledky vskutku překvapivé.

Tento rychlý úspěch v prosazování družstevní myšlenky byl záhy vystřídán výraznou stagnací, která trvala až do poloviny roku 1952. Zpomalení procesu združstevňování se sice projevilo jako celostátní tendence a únorové zasedání ÚV KSČ dokonce konstatovalo, že není třeba „honit se za množstvím“, ale hlavním úkolem je upevnit JZD zejména vyšších typů. Avšak na Vyškovsku se kolektivizace ve srovnání s minulým obdobím téměř zastavila. Během roku 1951 bylo ustaveno pouze jediné JZD II. typu (v Moravských Málkovicích). Zatímco v celostátním a celokrajském měřítku probíhal v roce 1951 poměrně rychlý přechod JZD na vyšší typy, v okrese Vyškov se tento pozitivní trend projevilo velmi slabě. Ke III. typu přešla vedle Zvonovic pouze dvě další JZD (Moravské Prusy a Švábenice). Výsledky združstevňování koncem roku 1951 na okrese dokumentují situaci zcela jasně.

V počtu ustavených JZD včetně přípravných výborů byl okres Vyškov stále nad krajským průměrem. 43 JZD a PV JZD představuje 86 % združ-

<sup>6</sup> Okresní konference KSČ ve Vyškově 14.—15. 4. 1951, referát vedoucího tajemníka OV KSČ Fr. Chládko. A ÚML ÚV KSČ Praha, 19/1, sign. 1486.

stevněných obcí ve srovnání s 66 % združstevněním v kraji. Co do pořadí okresů v kraji podle dosaženého stupně kolektivizace byl Vyškov na sedmém místě. Je to umístění velmi dobré, když vezmeme v úvahu, že před ním se umístily většinou pohraniční okresy.<sup>7</sup> Ale z celkového počtu JZD v Brněnském kraji bylo 41,97 % JZD III. typu a 1,43 % JZD IV. typu, což zhruba koresponduje s celostátním stavem,<sup>8</sup> naproti tomu na okrese Vyškov tvořila JZD II. typu ještě 44 % a JZD III. typu pouhých 6,97 % všech JZD.

Únorové plénum ÚV KSČ roku 1951 postavilo před JZD jako nejdůležitější úkol naučit se dobře hospodařit, neboť rolníci mohou být nejspíše získáni do JZD dobrým příkladem, musí se přesvědčit, že společné hospodaření bude pro ně výhodné. Proto se také na plénu zdůrazňovalo, že není třeba organizovat žádné nárazové kampaně za rychlé zakládání JZD, což bylo příznačné pro minulý rok, ale veškerá pozornost se musí soustředit na upevnění již existujících družstev, přičemž se předpokládalo, že hlavní zárukou takového upevnění je především zdokonalení jejich vnitřního života a vyloučení vesnických boháčů.

Vyřešení všech těchto otázek bylo pro družstva, která se teprve učila společně hospodařit, neobyčejně složité, a proto se JZD nevyhnula nejruznějším problémům.

Závažnou slabinou družstev na Vyškovsku byl především nepořádek v administrativě, nedbale vedené záznamy o vykonané práci družstevníků, chyby v účetnictví provozovaném ve většině případů lidmi bez odborných znalostí. Celoroční výrobní plány JZD III. typu byly vypracovány zcela formálně a ve skutečnosti se podle nich nepracovalo. Provozní řády nebyly většinou družstevníků známy, práce nebyly normovány a odměňování se provádělo podle odpracovaných hodin, což vyhovovalo nedbalým pracovníkům a vyvolávalo nespokojenost, konflikty a pokles pracovní disciplíny. Existovaly případy svévolného a nedemokratického jednání vedoucích představitelů JZD, kde to pak vypadalo podobně jako např. v Chvalkovicích: „V čele stojí ing. V. Vystavěl, rolník s 15 ha pozemků, a řada větších rolníků, kteří rozhodují sami a říkají, že strana nebo lidová správa jim nemá v rozhodování JZD co poroučet... hlavní slovo má však ing. Vystavěl, který si diktátorským způsobem osvojuje právo rozhodování. Přitom si nařiká, že nemá spolupracovníky, ale ani se nesnaží také si je najít... Plánování prý není potřeba provádět, protože pan inženýr prý nemá papíry rád. Proto snad trvají práce vždycky déle než v jiných obcích... normy jsou příliš měkké a odměny vysoké...“<sup>9</sup>

<sup>7</sup> Autorka vychází z údajů v tabulce, kterou uveřejnil L. Slezák v cit. díle na str. 55. V tabulce jsou uváděny poněkud jiné údaje o rozdělení JZD na Vyškovsku do jednotlivých typů, než jaké autorka zjistila v OA Vyškov. Podle údajů tohoto archivu, které bere jako přesnější, bylo koncem roku 1951 na okrese 21 PV JZD a JZD I. typu, 19 JZD II. typu a 3 JZD III. typu. Pět dalších JZD III. typu, která jsou uváděna v tabulce, sice provozní řád koncem roku 1951 projednalo a přijalo, ale s platností až od 1. 1. 1952.

<sup>8</sup> V roce 1951 bylo v ČSR 28,7 % JZD I. typu, 23,5 % JZD II. typu, 43,7 % JZD III. typu a 4,1 % JZD I. typu. V. V. Marjinová—G. P. Murašková, Rozorané medze, Bratislava 1971, str. 113.

<sup>9</sup> Vyškovská Rovnost, I., 22. 9. 1951, str. 2.

K těmto chybám docházelo zákonitě, s rozvojem společného hospodaření se naráželo na nezkušenost, neznalost problematiky, nedostatečné vědomosti družstevníků. Bylo třeba poskytnout jim pomoc, zajistit odborné instruktory zejména pro účetnictví a sestavování CVP, což bylo hlavním úkolem funkcionářů KSČ i ONV. Úkol to byl těžký, ve skutečnosti nebyly jednak zkušenosti z podobné práce, jednak chyběly i potřebné kádry nejen dobrých agitátorů, ale především schopných organizátorů a kvalifikovaných odborníků. V řadě případů velmi záslužnou činnost vykonali pro JZD venkovští učitelé, kteří se starali o družstevní administrativu.

Některá družstva narážela ve svém rozvoji na špatnou pracovní morálku členů, kteří „mnohdy nevidí hlavní zdroj příjmů ve společném hospodářství, nemají správný poměr ke společnému vlastnictví, nadměrné záhumenky a individuální živočišná výroba v mnohých JZD vede často družstevníky k zanedbávání společného hospodářství“.<sup>10</sup>

Špatná pracovní morálka mnohých družstevníků se odrazila zejména v nedostatečném zvládnutí jarních prací. Zavinila nedbalost v obdělávání okopanin a tím zaplevelení kultur, což se odrazilo ve snížených hektarových výnosech hlavně v JZD Drysice, Chvalkovice, Lysovice, Pustiměř, Luleč, Radslavice a Želeč a poznamenalo negativně celkové výsledky hospodaření za rok 1951.

Komunisté na okrese, zejména funkcionáři OV KSČ se samozřejmě zamýšleli nad příčinami těchto negativních jevů. Vesměs dospěli k sebekritickému konstatování, že hlavním důvodem bylo příliš rychlé zakládání JZD v roce 1950, přičemž došlo k řadě oportunistických, hlavně levičáckých chyb, především k porušení zásady postupného přesvědčování a získávání rolníků pro JZD. Vedoucí tajemník OV KSČ František Chládek na okresní konferenci KSČ v roce 1951 připouští, že HTÚP byla v mnohých obcích provedena dost nepromyšleně a ukvapeně a záměrně takovým způsobem, aby v co nejkratší době přivedla zbylé rolníky do JZD. „Dohodli jsme se s krajem,“ říká soudruh Chládek, „že při HTÚP nebudeme vytyčovat soukromou držbu, ... což nám nakonec nadělalo mnoho starostí, zejména letos při jarních pracích. Prakticky vznikla v těchto obcích dvě družstva. Nakonec vyšel z této situace kompromis, že soukromá držba bude vytyčena po letošní sklizni na přání rolníků.“<sup>11</sup>

Při hromadném vstupu zemědělců do JZD se do mnoha družstev dostali vesničtí boháči a ti JZD zevnitř soustavně narušovali. Příkladem může být situace v JZD Drysice, kde oproti plánovaným 290 q cukrovky z ha sklídili pouze 182 q/ha. Vesničtí boháči, kteří se ve značném počtu nacházeli mezi členy JZD, nevěnovali dostatečnou pozornost obdělávání půdy, řádně nehojili a nedodržovali agrotechnické lhůty, přičemž svým špatným příkladem strhávali i řadu dalších rolníků. Podobně tomu bylo i v Želči, kde z plánovaného výnosu 24 q ječmene na 1 ha bylo dosaženo jen 10,8 q/ha. Funkcionáři JZD ještě kryli tuto rozkladnou činnost výmluvami na špatné počasí, na neúrodu a na okolnost, že rok po HTÚP

<sup>10</sup> Plán politické kampaně k upevnění JZD v zimním období. OV KSČ Vyškov, 5. 12. 1951. OA Vyškov, V 5, 923/647.

<sup>11</sup> Okresní konference KSČ ve Vyškově 14.—15. 4. 1951, referát vedoucího tajemníka OV KSČ Fr. Chládko. A ÚML ÚV KSČ Praha, 19/1, sign. 1486.

se nedalo nic lepšího očekávat. Jak liché byly tyto výmluvy, o tom svědčí srovnání s výsledky jiných JZD. V Boškůvkách za naprosto stejných podmínek plánované výnosy nejdůležitějších plodin nejen splnili, ale dokonce překročili. U ječmene místo plánovaných 22 q/ha sklidili 24,5 q/ha, výnos žita byl zvýšen z plánovaných 20 q/ha na 24 q/ha, výnos ovsa z 20 q/ha na 21,7 q/ha a u cukrovky namísto plánovaných 250 q/ha dosáhli dokonce 294 q/ha.<sup>12</sup>

Boškůvky patřily k nejlepším družstvům na okrese. V JZD II. typu byla celá obec. Bylo to družstvo malé, obhospodařovalo 101,5 ha orné půdy a mělo 46 členů, z toho pouze 16 stálých pracovníků,<sup>13</sup> stroji nebylo téměř vybaveno (nemělo traktor). Přitom to ale bylo JZD stabilizované a na III. typ nepřešlo pouze proto, že nemělo prostory pro společné ustájení dobytka. Byla však zde příkladná pracovní morálka a velmi dobrá organizace práce.

Příklad Boškůvek je dokladem toho, že na okrese existovala — i když dosud ojediněle — i taková družstva, jež mohla již v počáteční fázi společného hospodaření demonstrovat jeho přednosti. Z JZD II. typů k nim lze zařadit ještě družstvo v Dětkovicích, ze III. typů pak Moravské Prusy, budované na okrese jako vzorné JZD, kde byla v roce 1951 překročena plánovaná výše pracovní jednotky z 90 Kčs na 111 Kčs.<sup>14</sup>

Když OV KSČ ve Vyškově připravoval pro přelom let 1951/1952 tzv. zimní politickou kampaň k upevnění JZD na okrese, uvědomoval si, že jednou z hlavních vážných příčin četných nedostatků panujících v JZD je slabá péče místních stranických organizací o vzniklá JZD. Vesnické organizace KSČ se poměry v JZD pravidelně nezabývaly, nemobilizovaly včas komunisty — členy JZD k odstraňování negativních jevů. Nedostačelný byl také kontakt OV KSČ s místními organizacemi strany, problémy byly s instruktory, vysílanými do družstev, neboť nebyli vždy na potřebné úrovni.

Provedená sebekritika měla být pro OV KSČ východiskem, aby na úseku upevňování JZD svou činnost zlepšil a vytvořil tak předpoklady pro úspěšné plnění linie únorového zasedání ÚV KSČ z roku 1951. V centru pozornosti stálo zejména zlepšení organizace práce v JZD — projednání pracovních norem, ustavení stálých pracovních skupin, vypracování reálného CVP u JZD III. typů, provádění adaptací a novostaveb hospodářských budov pro společnou živočišnou výrobu. Důraz se kladl také na důkladné seznámení všech družstevníků s provozním řádem JZD jako základnou společného hospodaření. Prvořadou úlohou bylo i odhalení vesnických boháčů a jejich vyloučení z JZD. Zimní kampaň měla být tedy provedena tak, „aby přinesla další rozšíření členské základny družstev, přechod JZD z nižších typů na vyšší a vyjasnění a upevnění vzájemného vztahu JZD a STS a přispěla k dalšímu úspěšnému rozvoji JZD“.<sup>15</sup>

<sup>12</sup> Brněnský kraj, IV., č. 1, 10. 1. 1952, str. 6—7.

<sup>13</sup> SOA Brno, B — 124-II/646. Výroční zprávy JZD za rok 1951.

<sup>14</sup> Zpráva VIII. okresní konference KSČ okresu Vyškov 22.—23. 3. 1952, str. 18. Výše PJ je uváděna ve staré měně.

<sup>15</sup> A ÚML ÚV KSČ Praha, fond 19/1, sign. 1833.

<sup>15</sup> Plán politické kampaně k upevnění JZD v zimním období. OV KSČ Vyškov, 5. 12. 1951. OA Vyškov, V 5, 923/647.

Výsledky zimní kampaně však nebyly takové, jak se očekávalo. Uspokojivě nebyla vyřešena především otázka vztahu k vesnickému boháči. Boj za odhalení rozkladné činnosti vesnické buržoazie se vedl liknavě a mezi místními funkcionáři mnohdy převládal shovívavý vztah k těmto lidem. Ve většině JZD vesničtí boháči dále zůstali a jejich negativní vliv se v dalším postupu združstevňování musel odrazit.

Úspěchů nebylo dosaženo ani v rozšiřování členské základny JZD, naopak od poloviny roku 1951 začala členská a půdní základna klesat v důsledku vystupování družstevníků z JZD, což nadále zůstalo trvalým průvodním jevem první fáze kolektivizace. Od dubna 1951 do poloviny roku 1952 se na okrese snížila členská základna JZD II. a III. typů o 437 členů, což je 15,6 % výchozího stavu, a půdní fond společně obdělávané orné půdy klesl o 1311,7 ha (17,9 %).<sup>16</sup> Příčiny tohoto vystupování byly různé a vyčerpávajícím způsobem je nelze pro nedostatek konkrétních podkladů postihnout. Lze však předpokládat, že při tak hromadném vstupu rolníků do JZD, k jakému došlo na Vyškovsku, nemohli být zdaleka všichni přesvědčeni o správnosti družstevní myšlenky, zvláště když se mnohde opomíjela politická práce. V roce 1951 je možno za jeden z prvořadých důvodů množících se odhlášek z JZD považovat zavedení nového systému vydávání lístků na potraviny, mýdlo a oděvy, k němuž strana a vláda přikročily v důsledku zhoršené situace v zásobování a který vylučoval z přidělení lístků na tyto druhy zboží členy JZD. Vystupovali především ti členové, kteří v družstvu trvale nepracovali a vstoupili tam bez půdy, k nim se přidává řada kovorolníků a situace vyžívají i ti rolníci, kteří vstoupili do JZD pod nátlakem nebo byli hospodařením v družstvu zklamáni. Od počátku roku 1952 se zřetelně projevil další faktor, ovlivňující vystupování rolníků z družstev, který byl pro okres Vyškov velmi typický — složitý přechod JZD ke III. typu, založenému již na skutečně socialistických principech hospodaření a odměňování za práci. Zatímco II. typ vyhovoval vesnickým boháčům, jež si členstvím v těchto družstvech často řešili problémy nedostatku pracovních sil, přechodu ke III. typu bránili a díky jejich autoritě se jim mnohdy dařilo ovlivnit i řadu středních a malých rolníků, zvláště pokud tito členové měli dobré příjmy z rozvinuté živočišné výroby. S přechodem na III. typ v roce 1952 klesá tedy členská a půdní základna některých družstev. Např. v Medlovicích po projednání a schválení provozního řádu III. typu klesl počet členů ze 126 na pouhých 70 a množství orné půdy v JZD se snížilo z 258,65 ha na 128,17 ha.<sup>17</sup> Podobná situace nastala také ve Chvalkovicích, Komořanech nebo Dětkovicích.

Odchod kolísavých členů a vesnických boháčů sice v řadě případů přispěl k politickému upevnění JZD, avšak družstva zápasila s nedostatkem pracovních sil, což se muselo negativně projevit na výsledcích hospodaření. Požadavky státního plánu na zemědělskou výrobu však v tomto období vzrůstaly. Stav zásobování obyvatelstva se během roku 1951 zhoršil, proto státní plán na rok 1952 předpokládal zvýšit výrobu v zemědělství

<sup>16</sup> Výpočet autorky podle údajů okresní konference KSČ ve Vyškově 14.—15. 4. 1951 (A ÚML ÚV KSČ Praha, 19/1, sign. 1486) a údajů OA Vyškov, V 5, 855/578.

<sup>17</sup> SOA Brno, B 124-II/646 — Výroční zprávy JZD za rok 1951.

o 15 % ve srovnání s rokem 1951, přičemž se očekávalo, že splnění tohoto náročného úkolu záleží hlavně na průběhu socialistické přestavby vesnice. Z tohoto předpokladu také vycházelo Usnesení strany a vlády o upevnění a dalším rozvoji JZD, přijaté 26. 5. a 3. 6. 1952. Toto usnesení, orientované na podstatné urychlení procesu kolektivizace vesnice, bylo podnětem k zahájení rozsáhlé kampaně v celé republice za rozšíření členské základny JZD a zakládání dalších družstev, především vyšších typů.

OV KSČ ve Vyškově, znepokojený průběhem združstevňování v roce 1951, se ve spolupráci s ONV na akci připravil skutečně důkladně. Desítky náborových agitačních dvojic denně pořádaly schůze, obcházely rolníky a snažily se je nejrůznějšími — a často i ne příliš vhodnými — prostředky přimět ke vstupu do JZD, k ustavení družstev, případně k přechodu na vyšší typ. Tato kampaň, která měla velmi složitý průběh a byla značně náročná, trvala asi do poloviny roku 1953 a rozhodujícím způsobem ovlivnila dosažený stav združstevňování na okrese Vyškov v závěru první pětiletky, proto je namístě zastavit se u jejích výsledků.

Pokud jde o množství rolníků získaných za členy JZD, v tomto směru byl okres Vyškov úspěšný. Během celého období se držel na předním místě v kraji. Od 1. 7. 1952 do 10. 5. 1953 bylo zde získáno pro vstup do JZD 1731 zemědělců s celkovou výměrou 4480,35 ha zemědělské půdy.<sup>18</sup>

Z toho však nelze mechanicky usuzovat, že členská a půdní základna družstev na okrese bude v polovině roku 1953 právě o tolik vyšší než před rokem. Přesnější představu o pohybu členské a půdní základny JZD si vytvoříme, srovnáme-li stav členů a půdy u JZD II. a III. typů zjištěný v polovině roku 1952 se stavem, jehož bylo dosaženo k 29. 8. 1953.

V době vydání stranického a vládního usnesení měla družstva II. a III. typu na okrese celkem 2398 členů a obhospodařovala 5999,5 ha orné půdy.<sup>19</sup> Ke dni 29. 8. 1953 měla však JZD těchto typů pouze 2029 členů,<sup>20</sup> tedy o 369 (15,38 %) družstevníků méně. Jako pozitivní jev se tu ukazuje přesun členské základny ve prospěch JZD III. typů, u nichž v polovině roku 1952 byl stav 440 členů, o rok později však už 1850 členů.

Z uvedených údajů lze usoudit, že masový nábor směřoval ve značném množství do JZD I. typů, především nově založených, která v materiálu, z něhož vycházíme, zachycena nejsou. Protože však zároveň víme, že mnohá JZD vyšších typů byla v získávání nových členů úspěšná, můžeme udělat závěr, že masový příliv družstevníků byl na druhé straně provázen jejich odlivem.

Výrazného úspěchu v kampani za realizaci stranického a vládního usnesení z roku 1952 dosáhlo především osm JZD, jež hospodařila v roce 1952 podle provozního řádu III. typu. Tato družstva již za půl roku stav svých členů více než zdvojnásobila. Oproti 440 členům před zahájením

<sup>18</sup> Viz Rudé právo, roč. 32, č. 146, 8. 6. 1952, str. 3.

<sup>19</sup> Výpočet autorky podle údajů v materiálech ONV Vyškov, okresní konference KSČ z roku 1953 a časopisu Brněnský kraj.

<sup>20</sup> Údaje o členské základně — viz zprávu zemědělského referenta ONV pro zasedání rady ONV ve Vyškově dne 12. 6. 1952. Údaje o půdním fondu — viz Plán organizačního zajištění usnesení strany a vlády o upevnění a dalším rozvoji JZD ve všech vesnicích okresu Vyškov. OA Vyškov, V 5, 855/578.



kampaně měla k 31. 12. 1952 892 členů a množství jimi obhospodařované půdy vzrostlo o 1301,28 ha.<sup>21</sup> Rozšíření členské a půdní základny mělo za následek, že převážná část těchto družstev se stala už v této době družstvy většinovými a ekonomicky i politicky se stabilizovala.<sup>22</sup>

Odliv členů postihl na přelomu let 1952/1953 zejména stávající JZD II. typu. Ve srovnání se stavem z června roku 1952 poklesla k 31. 12. 1952 jejich členská základna o 451 družstevníků a půdní fond se snížil o 1079,37 ha.<sup>23</sup> Tato situace byla způsobena snahou těchto družstev o přechod k vyššímu typu družstevního hospodaření, s nímž mnozí členové nesouhlasili a svůj postoj projevovali vystupováním z JZD. Jestliže tedy ještě v červnu roku 1952 byla zhruba polovina JZD II. typu družstvy většinovými, pak se při přechodu na III. typ stala menšinovými JZD. Většinu orné půdy a zemědělských závodů v obci nadále soustřeďovala pouze JZD Boškůvky (86,32 % orné půdy) a JZD Drysice (65,15 % orné půdy).<sup>24</sup>

Odchod zemědělců z družstev byl v této době ovšem způsoben i jinými příčinami, nebyl to jev nový, ale pokračoval od roku 1951 a zastavit se ho podařilo až mnohem později. I když přesné doklady o tom nemáme k dispozici, je možné předpokládat, že z JZD vystupovali nebo byli vylučováni nejen vesničtí bohatí a střední rolníci, kteří odmítali združstevnit rozvinutou živočišnou výrobu, ale i kovorolníci a členové bez půdy, a to pravděpodobně v největším měřítku. Lze takto usuzovat i z toho, že ačkoliv v počtu členů JZD II. a III. typu byl i přes masový nábor zaznamenán v konečném výsledku pokles, množství půdy sdružené v těchto JZD naopak vzrostlo. Celková výměra orné půdy družstev II. a III. typu se zvýšila od poloviny roku 1952 do srpna 1953 o 1687,98 ha (= 28,14 % původního stavu) a dosáhla 7687,48 ha, z toho u JZD III. typů 7323,17 ha.<sup>25</sup> Tyto poměrně značné přesuny měly vliv na charakter JZD. Zatímco v počátečním období kolektivizace tvořili téměř 70 % členské základny bezzemci a kovorolníci, vytvořila se v polovině roku 1953 v družstvech příznivější struktura. Převahu získali drobní výkonní zemědělci s výměrou kolem 4 ha.<sup>26</sup> Tento závěr učinila i okresní konference KSČ ve Vyškově v březnu 1954, když konstatovala, že v JZD II. a III. typů „jsou

<sup>21</sup> Předloha pro zasedání pléna ONV (o rozvoji zemědělské výroby) dne 29. 8. 1953. OA Vyškov, V 5, 855/578.

<sup>22</sup> Vypočteno podle údajů v Plánu organizačního zajištění usnesení strany a vlády... (OA Vyškov, V 5, 855/578) a ve zprávě o stavu JZD k 31. 12. 1952 (OA Vyškov, V 5, 891/634). Jedná se o tato JZD: Čechyně, Chvalkovice, Medlovice, Moravské Prusy, Svábenice, Komořany, Dětkovice, Zvonovice.

<sup>23</sup> JZD Čechyně sdružovalo 89,86 % orné půdy v obci, JZD Chvalkovice 95,8 %, JZD Medlovice 90,88 %, JZD Moravské Prusy 81,13 %, JZD Svábenice 88,34 %, JZD Zvonovice 95,95 %. Menšinovými družstvy zůstala JZD Dětkovice a Komořany. Vypočteno podle údajů OA Vyškov, V 5, 891/634 — zpráva o stavu JZD k 31. 12. 1952.

<sup>24</sup> Vypočteno podle údajů v Plánu organizačního zajištění usnesení strany a vlády... (OA Vyškov, V 5, 855/578) a ve zprávě o stavu JZD k 31. 12. 1952 (OA Vyškov, V 5, 891/634).

Ve II. typu hospodařilo v roce 1952 14 JZD: Boškůvky, Drysice, Hlubočany, Ježkovice, Luleč, Lysovice, Ivanovice na Hané, Moravské Málkovice, Krásensko, Olšany, Pustiměř, Radslavice, Vyškov-Dědice a Želeč.

<sup>25</sup> Předloha pro zasedání pléna ONV (o rozvoji zemědělské výroby) dne 29. 8. 1953. OA Vyškov, V 5 855/578.

$\frac{2}{3}$  výkonných zemědělců, což nám dává záruku, že naše JZD jsou postavena na dobré základně“.<sup>27</sup>

Nejvýznamnějším výsledkem masové kampaně za plnění usnesení strany a vlády se však stal přechod většiny JZD II. typu na III. typ. Od 1. ledna 1953 začalo podle provozního řádu III. typu hospodařit dalších 10 JZD (Ivanovice na Hané, Kučerov, Luleč, Lysovice, Moravské Málkovic, Pustiměř, Tučapy, Velké Vážany, Zeleč a Dědice) a do konce srpna bylo již na okrese 25 JZD III. typu (od 1. 4. Hlubočany, Krásensko, Olšany, od 1. 6. Radslavice, od 10. 6. Drysice, Rostěnice, od 1. 7. Boškůvky).<sup>28</sup>

Na okrese Vyškov bylo v tomto období založeno také osm nových JZD I. typu. Jejich vznik ovšem v konečných důsledcích nelze považovat za úspěch. Co do počtu to nebylo zrovna málo, avšak nová JZD nerozvinula činnost a neprojevíly se u nich předpoklady přechodu na vyšší typy, s čímž se při jejich zakládání optimisticky počítalo.

Jako nejstabilnější z nich se ukázalo JZD Hoštice-Heroltice, které ve druhé polovině roku 1953 přešlo na II. typ a provedlo HTÚP. Jeho další vývoj však byl pomalý a ve III. typu začalo hospodařit až od 1. 7. 1955.

Další tři JZD — Rybníček, Vyškov-Brňany a Vyškov-Nosálovice — přešla na II. typ také ve druhé polovině roku 1953, zde se však jejich vývoj zastavil a podmínky pro přechod ke skutečně socialistickému způsobu hospodaření se u nich do konce roku 1955 nevytvořily.

Ostatní čtyři nová JZD se nedostala ani k provedení HTÚP, kterou sice schválila, ale pak od svého rozhodnutí ustoupila. I když v dostupných pramenech byly nalezeny zmínky o likvidaci pouze dvou z nich, Orlovic a Topolan,<sup>29</sup> další dvě nová družstva, Křečkovice a Křižanovice, živořila, takže je fakticky lze považovat za zaniklá. Stejně nepříznivá situace byla i ve třech starších JZD I. typu, Drnovicích, Podomí a Rychtářově. V této vývojové fázi nepředstavují už žádný pokrok, stejně jako devět „papírových“ PV JZD. Obce, v nichž se vytvořily a formálně existovaly, stojí v jedné řadě s těmi obcemi, které se nedostaly ani k tomuto prvnímu kroku.<sup>30</sup>

Na dalším vývoji osmi nově založených JZD na Vyškovsku se ukázalo, že v těchto případech nebyly zřejmě voleny odpovídající metody působení na rolníky a že ustavení JZD bylo pouze administrativní záležitostí. Rolníci o společné hospodaření zájem neměli a ustavením družstva ho ne-

<sup>27</sup> Na jednoho člena JZD III. typu připadla průměrná výměra 3,95 ha orné půdy, ve II. typech 2,03 ha (JZD Ježkovice a Račice, v té době jediná JZD II. typu, byla složena převážně z kovorolníků). Vypočteno podle údajů tamtéž.

<sup>28</sup> Zápis z jednání X. okresní konference KSČ ve Vyškově 13.—14. 3. 1954. A ÚML ÚV KSČ Praha, 19/1, sign. 2506.

<sup>29</sup> Viz zápisy ze schůzí rady ONV ve Vyškově v roce 1953. OA Vyškov, V 5, 552/369.

<sup>30</sup> O historii JZD Orlovic viz zmínka v okresních novinách *Náš život*, XVII., č. 39, 26. 9. 1969, str. 1. Také publikace *Vyškovský okres 1949—60* ve statistickém přehledu, Vyškov 1960, uvádí na straně 41, že JZD Orlovice, vzniklé v roce 1953, se neudrželo. Žádost o likvidaci JZD Topolan projednávala rada ONV ve Vyškově dne 31. 3. 1954. OA Vyškov, V 5, 552/370.

<sup>31</sup> Jedná se o PV JZD v těchto obcích: Lhota, Pístovice, Podbřežice, Podivice, Studnice, Zelená Hora, Rousínovec, Nemojany. Dosud mimo proces združstevňování stály obce Habrovany, Nové Sady, Královopolské Vážany, Vítovice, Kroužek, Opatovice.

získali. Pro funkcionáře strany a lidové správy byla tato skutečnost poučením o tom, jak by si neměli při prosazování myšlenky kolektivizace počínat. Hlavním úkolem pro další období se pro ně stalo upevnit to nejcennější, co akce za urychlení procesu združstevňování na okrese přinesla — JZD III. typu. Bylo nutno pomoci těmto družstvům překonat těžkosti, jež jejich vpravdě průkopnickou činnost provázely.

